

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Факультет гуманітарно-педагогічний**

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

соціальної роботи та реабілітації

(назва кафедри)

_____ Сопівник І. В.
(підпис) (ПІБ)

« _____ » _____ 2026 р.

**БАКАЛАВРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему**

«Соціальна робота з молоддю в умовах децентралізації»

Спеціальність 231 Соціальна робота
(код і назва)

Гарант освітньої програми

доктор педагогічних наук, професор
(науковий ступінь та вчене звання)

_____ Осадченко І. І.
(підпис) (ПІБ)

Керівник бакалаврської кваліфікаційної роботи

к.е.н, доцент
(науковий ступінь та вчене звання)

_____ Тілікіна Н.В.
(підпис) (ПІБ)

Виконав

(підпис)

Гайдай Д.Є.
(ПІБ студента)

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Факультет гуманітарно-педагогічний**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

соціальної роботи та реабілітації

(назва кафедри)

Сопівник І. В.

(підпис)

(ПІБ)

« _____ » _____ 2026 р.

**З А В Д А Н Н Я
на виконання бакалаврської кваліфікаційної роботи
студентці
Гайдай Дарині Євгенівні**

Спеціальність 231 Соціальна робота

(код і назва)

Тема бакалаврської кваліфікаційної роботи **«Соціальна робота з молоддю в умовах децентралізації»**

затверджена наказом ректора НУБіП України від «08» 04. 2025 року № 581 «С»

Термін подання завершеної роботи (проекту) на кафедру « _____ »

(рік, місяць, число)

Вихідні дані до бакалаврської кваліфікаційної роботи: наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених; нормативно-правові акти України; матеріали періодичних видань; статистичні дані; навчальна та довідкова література з питань соціальної роботи з молоддю та розвитку територіальних громад.

Перелік питань, які потрібно розробити:

1. з'ясувати сутність соціальної роботи з молоддю як напряму соціальної діяльності та визначити її особливості в умовах децентралізації;
2. проаналізувати сучасний стан соціальної роботи з молоддю у територіальних громадах та визначити основні соціальні проблеми і потреби молоді;
3. теоретично обґрунтувати та розробити програму соціальної роботи з молоддю в умовах децентралізації;
4. розробити практичні рекомендації щодо підвищення ефективності соціальної роботи з молоддю на рівні територіальних громад.

Дата видачі завдання «13» вересня 2025 р.

Керівник бакалаврської кваліфікаційної роботи

Тілікіна Н.В.

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Завдання прийняв до виконання

(підпис)

Гайдай Д.Є.

(прізвище та ініціали студента)

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З МОЛОДДЮ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	7
1.1. Молодь як соціально-демографічна група та об'єкт соціальної роботи	7
1.2. Нормативно-правові засади соціальної роботи з молоддю у територіальних громадах.....	11
1.3. Децентралізація як умова зміни підходів до підтримки молоді	13
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПОТРЕБ МОЛОДІ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ГРОМАДАХ	17
2.1. Сучасні соціальні ризики молоді в умовах воєнного та післявоєнного розвитку громад	17
2.2. Аналіз результатів соціологічного опитування молоді	23
2.3. Організаційні можливості територіальних громад у роботі з молоддю	28
2.4 Проблеми доступності та якості соціальних послуг для молоді	31
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З МОЛОДДЮ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ	35
3.1. Розробка комплексної програми соціальної роботи з молоддю в територіальних громадах.....	35
3.2. Основні напрями та заходи реалізації програми	368
3.3. Організаційно-економічні механізми реалізації програми.....	41
3.4. Оцінка ефективності та результативності програми.....	44
ВИСНОВКИ.....	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51
ДОДАТКИ.....	52

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна бакалаврська робота на тему «Соціальна робота з молоддю в умовах децентралізації» має таку структуру:

- 1) картку кваліфікаційної бакалаврської роботи;
- 2) титульний аркуш;
- 3) завдання до виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи;
- 4) реферат;
- 5) зміст;
- 6) вступ;
- 7) основну частину (III розділи);
- 8) загальні висновки;
- 9) список використаних джерел;
- 10) додатки.

Список використаних джерел містить 24 найменування.

У першому розділі розглянуто теоретико-правові засади соціальної роботи з молоддю. Проаналізовано сутність молоді як соціально-демографічної групи, визначено її основні соціальні характеристики та потреби. Досліджено нормативно-правове забезпечення соціальної роботи з молоддю в Україні, а також розкрито особливості впливу децентралізації на організацію соціальної підтримки молоді на рівні територіальних громад. Окрему увагу приділено сучасним підходам до соціальної роботи, зокрема ресурсному та екологічному підходам.

У другому розділі здійснено аналіз сучасного стану соціальної роботи з молоддю в умовах децентралізації. Визначено основні соціальні ризики молоді, серед яких психологічна напруга, труднощі професійного самовизначення, соціальна ізоляція та обмежений доступ до ресурсів громади. Проаналізовано організаційні можливості територіальних громад у наданні соціальних послуг

молоді, а також виявлено ключові проблеми, пов'язані з доступністю, якістю послуг та рівнем міжсекторної взаємодії.

У третьому розділі розроблено та обґрунтовано програму соціальної роботи з молоддю «Молодь у громаді: підтримка, адаптація, участь». Визначено її мету, завдання, принципи реалізації, структуру та зміст основних модулів. Описано механізм упровадження програми у територіальній громаді та запропоновано критерії оцінювання її ефективності. Очікувані результати впровадження програми передбачають підвищення рівня соціальної адаптації молоді, розвиток життєвих навичок, зниження рівня соціальної ізоляції та посилення участі молоді у житті громади.

Ключові слова: соціальна робота, молодь, децентралізація, територіальна громада, соціальні послуги, соціальна адаптація, молодіжна політика, соціальні ризики, програма підтримки, участь молоді.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах молодь стикається з низкою викликів – соціально-економічною нестабільністю, міграційними процесами, обмеженим доступом до якісних соціальних послуг, можливостей самореалізації та працевлаштування. Децентралізація спричинила перерозподіл повноважень і ресурсів на користь територіальних громад, що, у свою чергу, актуалізувало питання ефективної організації соціальної роботи на місцевому рівні, зокрема щодо молоді як однієї з найбільш стратегічно важливих соціальних груп. Саме тому особливої ваги набуває розвиток системи соціальної підтримки молоді на рівні громади, яка повинна бути наближеною до потреб молодих людей, гнучкою та орієнтованою на їх активну участь у суспільному житті.

Актуальність теми бакалаврської кваліфікаційної роботи зумовлена тим, що саме в молодому віці відбувається професійне самовизначення, формування громадянської позиції, становлення соціальних зв'язків, набуття навичок самостійного життя та відповідального прийняття рішень. В умовах децентралізації ці процеси значною мірою залежать від того, наскільки територіальна громада здатна забезпечити молодій людині доступ до якісних соціальних, освітніх, психологічних, інформаційних і профілактичних послуг.

Реформа децентралізації змінила логіку організації соціальної роботи в Україні. Повноваження, ресурси та відповідальність поступово зміщуються на рівень територіальних громад, які мають краще бачити локальні потреби населення і швидше реагувати на соціальні ризики. Для молоді це має особливе значення, оскільки саме громада є найближчим середовищем соціалізації, простором отримання першого досвіду участі, зайнятості, волонтерства, неформальної освіти та соціальної підтримки.

Водночас практична реалізація соціальної роботи з молоддю в громадах залишається нерівномірною. Частина громад має молодіжні центри, активні

громадські організації, фахівців соціальної сфери та досвід міжсекторної співпраці. Інші громади стикаються з кадровим дефіцитом, обмеженими бюджетами, транспортною віддаленістю населених пунктів, слабкою цифровізацією та недостатньою системністю профілактичної роботи. Повномасштабна війна додатково посилила потребу в соціально-психологічній підтримці молоді, профілактиці травматизації, допомозі внутрішньо переміщеним особам, підтримці молодих членів сімей військовослужбовців і ветеранів [35].

Наукова проблема дослідження полягає у суперечності між зростанням потреб молоді у комплексній підтримці на місцевому рівні та недостатньою розробленістю цілісних програм соціальної роботи з молоддю, адаптованих до умов децентралізації. Саме тому робота спрямована не лише на теоретичний аналіз, а й на розроблення практично орієнтованої програми, яку можна використати як модель для територіальної громади.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та розробка програми соціальної роботи з молоддю в умовах децентралізації, спрямованої на підвищення соціальної адаптації, розвиток життєвих навичок, профілактику соціальних ризиків і посилення участі молоді в житті громади.

Досягнення поставленої мети вимагає вирішення таких завдань:

- 1) розкрити теоретичні підходи до соціальної роботи з молоддю;
- 2) проаналізувати нормативно-правові засади соціальної роботи та молодіжної політики в умовах децентралізації;
- 3) охарактеризувати соціальні ризики та потреби молоді у територіальних громадах;
- 4) розробити програму соціальної роботи з молоддю та визначити критерії оцінювання її ефективності.

Об'єкт дослідження: соціальна робота з молоддю як напрям професійної діяльності у соціальній сфері.

Предметом дослідження: програма соціальної роботи з молоддю в умовах децентралізації.

Методи дослідження: аналіз і синтез наукової літератури та нормативно-правових актів, системний підхід (для розгляду соціальної роботи як багаторівневої взаємодії суб'єктів), порівняння (для зіставлення централізованої та децентралізованої моделей підтримки), спостереження за діяльністю фахівців, анкетування (для виявлення проблем та потреб молоді), проєктування (для розробки програми соціальної роботи), моделювання (для визначення критеріїв оцінювання ефективності програми), узагальнення (для формулювання висновків).

Практичне значення роботи полягає в тому, що запропонована програма може бути використана органами місцевого самоврядування, центрами надання соціальних послуг, молодіжними центрами, службами у справах дітей, закладами освіти та громадськими організаціями як орієнтир для організації системної роботи з молоддю на рівні громади.

Структура роботи відповідає логіці дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. У першому розділі розглянуто теоретичні та правові засади соціальної роботи з молоддю. У другому розділі проаналізовано потреби молоді та організаційні можливості територіальних громад. У третьому розділі розроблено програму соціальної роботи з молоддю, визначено її зміст, механізм упровадження та критерії оцінювання.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З МОЛОДДЮ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

1.1. Молодь як соціально-демографічна група та об'єкт соціальної роботи

Молодь у соціологічному та соціально-педагогічному розумінні є не лише віковою категорією, а особливою групою, що перебуває на етапі переходу залежності від сім'ї та освітніх інституцій до самостійного соціального, професійного й громадянського життя [11]. Такий перехід супроводжується активним формуванням ідентичності, життєвих цілей, ціннісних орієнтацій, комунікативних практик і моделей поведінки. Тому соціальна робота з молоддю має враховувати не тільки наявні проблеми, а й потенціал розвитку молодої людини.

У межах соціальної роботи молодь розглядається як група, яка може потребувати підтримки через вплив різних соціальних ризиків. До них належать безробіття або нестабільна зайнятість, складні сімейні обставини, низький рівень соціальних навичок, конфлікти з батьками чи однолітками, досвід внутрішнього переміщення, наслідки насильства, освітні втрати, психологічна напруга [14, 28] та обмежений доступ до ресурсів громади. Водночас молодь не можна розглядати лише як пасивного отримувача допомоги, оскільки вона здатна бути активним суб'єктом громадської участі, волонтерства, самоорганізації та взаємодопомоги.

В українському науковому дискурсі молодь розглядається як соціально-демографічна група, що об'єднує осіб приблизно віком від 14-35 років, які перебувають на етапі соціального становлення, професійного самовизначення та інтеграції в суспільство. Наголос робиться на тому, що молодь є активним суб'єктом суспільних змін, але водночас потребує соціальної підтримки, державної молодіжної політики та створення умов для самореалізації. Водночас,

у зарубіжні науці молодь визначається як перехідна соціальна група між дитинством і дорослим життям, для якої характерні процеси соціалізації, формування ідентичності та набуття економічної самостійності.

Таблиця 1.1

Порівняльна таблиця до визначення поняття молоді, як соціально-демографічної групи

Інституція або автор	Країна	Визначення поняття
Міністерство молоді та спорту України	Україна	Молодь – це громадяни віком від 14 до 35 років, які мають особливі соціальні потреби та беруть участь у реалізації державної молодіжної політики.
United Nations (ООН)	Міжнародна організація	Молодь – це вікова група осіб від 15 до 24 років, яка перебуває у перехідному періоді від залежності дитинства до самостійності дорослого життя, з акцентом на освіту, працевлаштування та соціальну інтеграцію.
Council of Europe (Рада Європи)	Європа	Молодь – це соціальна група, що охоплює осіб переважно віком 15-29 років, які перебувають у процесі переходу до повної соціальної та економічної автономії та є активними учасниками демократичних процесів.
Eurostat (Європейський Союз)	Європейський Союз	Молодь – це населення віком 15-29 років, яке розглядається як окрема соціально-економічна група, що характеризується процесами навчання, входження на ринок праці та формуванням самостійного життя.
Jeffrey Jensen Arnett (теорія становлення дорослості)	Сполучені Штати Америки	Молодь (18-25 років) – це період «становлення дорослості», що характеризується дослідженням життєвих можливостей, нестабільністю соціальних ролей та формуванням особистісної ідентичності.

Порівняльний аналіз визначень поняття «молодь» дозволяє зробити висновок, що попри різні вікові межі та акценти, всі підходи безпосередньо

пов'язані із завданнями соціальної роботи з молоддю. Зокрема, українські дослідники та нормативні документи розглядають молодь як соціально-демографічну групу, що перебуває у процесі соціального становлення та потребує підтримки держави й громади, тоді як міжнародні підходи (ООН, Рада Європи, ЄС) акцентують на молоді як на етапі переходу до соціальної та економічної самостійності. Водночас теорія становлення дорослості підкреслює тривалість і складність цього переходу. Усі ці підходи в сукупності обґрунтовують необхідність цілеспрямованої соціальної роботи, спрямованої на супровід молоді в процесі її соціалізації, професійного самовизначення, розвитку життєвих компетентностей та інтеграції в суспільство, особливо в умовах сучасних соціально-економічних викликів.

Соціальна робота з молоддю має комплексний характер. Вона поєднує профілактику, консультування, соціальний супровід, посередництво, кризове втручання, розвиток життєвих навичок, підтримку зайнятості, неформальну освіту і залучення до громадської активності. Такий зміст свідчить, що робота з молоддю не може бути зведена лише до матеріальної допомоги або разових заходів. Її результативність залежить від регулярності, системності та здатності фахівців працювати з індивідуальною ситуацією молодої людини.

Особливістю соціальної роботи з молоддю є потреба в балансі між допомогою та розвитком суб'єктності. З одного боку, молода людина може потребувати захисту, підтримки, консультації або втручання в кризовій ситуації. З іншого боку, надмірно патерналістський підхід здатен знижувати самостійність і відповідальність. Тому сучасна соціальна робота має сприяти не заміщенню активності молодої людини, а створенню умов для її відповідального вибору, участі та особистісного зростання.

У сучасних умовах децентралізації соціальна робота з молоддю реалізується на основі низки взаємопов'язаних підходів, що забезпечують її ефективність на рівні територіальних громад. Насамперед застосовується

громадоцентричний (локально-орієнтований) підхід, який передбачає перенесення основних повноважень і відповідальності за реалізацію молодіжної політики на рівень громади та врахування її специфічних потреб. Важливим є також суб'єкт-суб'єктний підхід, відповідно до якого молодь розглядається не як об'єкт впливу, а як активний учасник формування та реалізації соціальних ініціатив і рішень. Значну роль відіграє партнерський підхід, що передбачає взаємодію органів місцевого самоврядування, закладів освіти, соціальних служб, громадських організацій та самої молоді у вирішенні соціальних проблем. Окремо виокремлюють ресурсний підхід, спрямований на виявлення та розвиток потенціалу молоді, її здібностей і ініціатив, а також створення умов для самореалізації. У практиці також застосовується проблемно-орієнтований підхід, який передбачає виявлення актуальних соціальних проблем молоді на рівні громади та розробку адресних механізмів їх подолання. У сукупності ці підходи забезпечують комплексність, адресність і ефективність соціальної роботи з молоддю в умовах децентралізації.

У контексті досліджуваної проблематики важливо підкреслити, що молодь розглядається як ключовий стратегічний ресурс розвитку територіальної громади. Якщо громада не створює умов для освіти, зайнятості, участі, безпеки та самореалізації молоді, вона стикається з міграцією, пасивністю, соціальною ізоляцією та відтоком людського капіталу. Натомість системна робота з молоддю допомагає формувати довіру до місцевих інституцій, розвивати волонтерство, посилювати соціальну згуртованість і профілактувати складні життєві обставини.

Отже, молодь як об'єкт соціальної роботи має подвійну характеристику: з одного боку, це група, яка може бути вразливою до соціальних ризиків, а з іншого боку – це активний суб'єкт розвитку громади. Саме тому програма соціальної роботи з молоддю має поєднувати заходи соціального захисту та підтримки з механізмами залучення молодих людей до суспільно-корисної

діяльності, прийняття управлінських рішень та реалізації власних ініціатив. Вона повинна бути спрямована на створення умов для розвитку особистісного потенціалу молоді, формування життєвих компетентностей, профілактику негативних явищ у молодіжному середовищі, а також на забезпечення її активної участі в житті територіальної громади. Такий підхід дозволяє розглядати молодь не лише як отримувача соціальних послуг, а як рівноправного партнера у процесі розвитку громади.

1.2. Нормативно-правові засади соціальної роботи з молоддю у територіальних громадах

Нормативно-правова основа соціальної роботи з молоддю формується на перетині кількох сфер: соціального захисту, місцевого самоврядування, молодіжної політики, освіти, охорони дитинства та забезпечення прав людини [1]. Вона визначається положеннями Конституції України, профільними законами, а також підзаконними нормативно-правовими актами, які регулюють діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування. В умовах децентралізації особливого значення набувають стратегічні документи розвитку територіальних громад, місцеві програми підтримки молоді, а також рішення органів самоврядування, які конкретизують механізми реалізації молодіжної політики на місцях.

Варто зазначити, що базове значення має законодавство про соціальні послуги. Воно визначає соціальні послуги як дії, спрямовані на профілактику, подолання або мінімізацію складних життєвих обставин [2]. У роботі з молоддю це означає, що допомога має бути не лише реакцією на вже сформовану кризу, а й інструментом раннього виявлення ризиків, підтримки адаптації, розвитку навичок та запобігання соціальному виключенню.

В умовах децентралізації особливе значення має законодавство про місцеве самоврядування. Територіальна громада є первинним рівнем, на якому

виявляються потреби населення, плануються соціальні послуги, утворюються комунальні заклади, ухвалюються місцеві програми та розподіляються бюджетні ресурси [3]. Саме тому програма соціальної роботи з молоддю повинна бути прив'язана не до абстрактної системи, а до можливостей і відповідальності конкретної громади.

Молодіжна політика також є важливим правовим і організаційним контекстом [4]. Її сучасна логіка полягає у створенні умов для самореалізації молоді, участі в суспільному житті, розвитку компетентностей, підтримки молодіжних ініціатив і партнерства між владою та громадянським суспільством. Для соціальної роботи це означає, що програма підтримки молоді має поєднувати соціальну допомогу з інструментами залучення і розвитку.

Окремої уваги потребують державні стандарти соціальних послуг [8]. Вони встановлюють вимоги до змісту послуг, оцінювання потреб, індивідуального плану, фіксації результатів і контролю якості. Використання стандартів важливе для того, щоб робота з молоддю не перетворювалася на набір випадкових заходів, а мала чіткі процедури, відповідальних виконавців, критерії результативності та етичні межі професійної діяльності.

Правова база також передбачає можливість залучення недержавних надавачів через соціальне замовлення, партнерські програми, грантові проєкти та міжсекторну взаємодію. Для молодіжної сфери це особливо актуально, адже громадські організації, благодійні фонди, молодіжні центри та волонтерські ініціативи часто мають довіру молоді й здатні працювати більш гнучко, ніж традиційні адміністративні структури.

Водночас нормативне закріплення повноважень не гарантує їх ефективної реалізації. У громадах може виникати брак фахівців, коштів, методичних матеріалів, приміщень для групової роботи, досвіду взаємодії з молоддю. Через це програма соціальної роботи має містити не тільки зміст занять, а й

організаційний механізм: хто координує роботу, які установи залучаються, як здійснюється маршрутизація, як оцінюються потреби і результати.

Таким чином, нормативно-правові засади соціальної роботи з молоддю створюють рамку для розробки місцевої програми, але її реальна ефективність залежить від здатності громади перетворити правові норми на послідовну практику підтримки молоді.

1.3. Децентралізація як умова зміни підходів до підтримки молоді

Децентралізація є одним із ключових процесів сучасного державного управління, що передбачає передачу частини повноважень, ресурсів та відповідальності від центральних органів влади до органів місцевого самоврядування з метою підвищення ефективності управління та наближення послуг до населення. У контексті соціальної роботи з молоддю децентралізація виступає як умова якісної трансформації підходів до її підтримки, оскільки саме на рівні територіальних громад формується найбільш повне розуміння потреб молодих людей та створюються можливості для їх оперативного задоволення.

Проте, децентралізація означає не лише передачу повноважень від центрального рівня до місцевого [15]. Вона змінює саму логіку організації допомоги: громада має не чекати уніфікованих рішень, а самостійно виявляти потреби, визначати пріоритети, планувати послуги, залучати партнерів і оцінювати результати. Для молоді така зміна особливо важлива, оскільки локальне середовище безпосередньо впливає на доступ до можливостей.

У централізованій моделі молодіжні та соціальні заходи часто мають формальний характер і не завжди враховують конкретні умови проживання молоді. Натомість децентралізована модель дає змогу врахувати демографічну структуру громади, наявність освітніх закладів, рівень зайнятості, міграційні настрої, безпекову ситуацію, кількість внутрішньо переміщених осіб, активність

громадських організацій та доступність транспортного сполучення та інші фактори.

Перевагою децентралізації є можливість адресної підтримки. Соціальний працівник у громаді має більше шансів знати локальний контекст, бачити сімейну ситуацію молодшої людини, взаємодіяти зі школою, центром зайнятості, медичними працівниками, поліцейським офіцером громади, старостою та громадськими ініціативами. Така близькість дозволяє швидше виявляти ризики і будувати індивідуальну траєкторію допомоги.

Водночас децентралізація створює ризик нерівності. Сильніші громади можуть швидше створювати молодіжні центри, наймати психологів, проводити тренінги, залучати гранти й підтримувати громадські ініціативи. Слабші громади можуть обмежуватися мінімальними адміністративними послугами. Тому програма соціальної роботи з молоддю має бути достатньо гнучкою: її можна реалізувати в різних умовах, поступово нарощуючи ресурси.

У соціальній роботі з молоддю децентралізація також посилює значення міжсекторної взаємодії. Жодна установа не здатна самостійно вирішити всі проблеми молодшої людини. Наприклад, освітні труднощі можуть бути пов'язані з психологічним станом, сімейним конфліктом, відсутністю доходу або досвідом переміщення. Тому місцева програма повинна передбачати координацію між соціальними службами, освітніми закладами, службами зайнятості, медициною, поліцією, молодіжними організаціями та волонтерами.

Зміна підходів також стосується ролі самої молоді. У децентралізованій громаді молоді люди можуть бути не лише адресатами заходів, а й учасниками планування, волонтерами, ініціаторами проєктів, членами молодіжних рад або консультативних органів. Це підвищує відповідальність і довіру до місцевих рішень.

Отже, децентралізація створює умови для більш гнучкої, адресної та соціальної роботи з молоддю. Проте для реалізації цього потенціалу потрібна

програма, яка поєднує професійну соціальну підтримку, розвиток навичок, профілактику ризиків і залучення молоді до життя громади. Децентралізація відкриває можливості для більш раціонального використання місцевих ресурсів, залучення додаткового фінансування через грантові програми, партнерства з громадськими організаціями та міжнародними проєктами. Це дозволяє розширювати спектр соціальних послуг для молоді, впроваджувати інноваційні практики та створювати сучасні молодіжні простори. Водночас ефективність таких змін значною мірою залежить від управлінської спроможності органів місцевого самоврядування, рівня професійної підготовки фахівців соціальної сфери та активності самої молоді. Таким чином, децентралізація не лише змінює організаційні механізми соціальної роботи, а й формує нову філософію взаємодії з молоддю, засновану на партнерстві, відповідальності та спільному розвитку громади.

Висновки до першого розділу

У результаті теоретичного аналізу встановлено, що молодь є специфічною соціально-демографічною групою, яка перебуває на етапі переходу до самостійного життя [11, 25], що зумовлює її вразливість до соціальних ризиків та одночасну наявність високого потенціалу для розвитку громади. Визначено, що сучасна соціальна робота з молоддю має базуватися на різноманітних підходах, фокусуючись не лише на розв'язанні проблем, а й на посиленні спроможності особистості та її середовища.

З'ясовано, що нормативно-правова база України створює необхідні умови для реалізації молодіжної політики на місцевому рівні, проте децентралізація докорінно змінює логіку надання послуг: територіальна громада стає первинною ланкою виявлення потреб та відповідальним суб'єктом організації підтримки. Отримані теоретичні узагальнення дають підстави стверджувати, що в умовах децентралізації соціальна робота з молоддю набуває більш

комплексного та інтегрованого характеру, орієнтованого на довгостроковий розвиток особистості та громади. Встановлено, що ключовим чинником її ефективності є не лише наявність нормативно-правового забезпечення, а й практична спроможність місцевих інституцій забезпечувати адресність, доступність та якість соціальних послуг. Особливого значення набуває формування партнерської моделі взаємодії між усіма суб'єктами соціальної роботи, що передбачає координацію зусиль органів місцевого самоврядування, освітніх і медичних установ, соціальних служб та громадських організацій. Важливо також, що сучасні підходи передбачають активне включення молоді як рівноправного учасника соціальних процесів, що сприяє підвищенню її соціальної відповідальності та зміцненню потенціалу розвитку територіальної громади.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПОТРЕБ МОЛОДІ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ГРОМАДАХ

2.1. Сучасні соціальні ризики молоді в умовах воєнного та післявоєнного розвитку громад

У сучасних умовах трансформації українського суспільства молодь як соціально-демографічна група перебуває під впливом комплексу взаємопов'язаних соціальних ризиків. Вони зумовлені як загальними процесами соціально-економічного розвитку, так і специфічними викликами, пов'язаними з воєнним станом та децентралізацією.

Воєнний стан суттєво посилив навантаження на систему соціальної роботи та водночас актуалізував роль територіальних громад у забезпеченні базових потреб населення. В умовах децентралізації саме громади стали ключовими суб'єктами реагування на нові соціальні виклики, пов'язані з внутрішнім переміщенням населення, психологічними травмами, безробіттям, порушенням освітнього процесу та зростанням рівня соціальної вразливості молоді. У таких умовах молоді люди часто стикаються з необхідністю швидкої адаптації до змінених життєвих обставин, втрати звичного соціального середовища та обмеження можливостей для професійної й особистісної самореалізації.

Водночас воєнний стан продемонстрував високий потенціал молоді як активного ресурсу розвитку та стійкості громад. Молоді люди беруть активну участь у волонтерській діяльності, реалізації гуманітарних ініціатив, підтримці внутрішньо переміщених осіб, організації соціальних і культурних заходів, інформаційній підтримці населення та розвитку громадянського суспільства. Це свідчить про трансформацію ролі молоді від переважно об'єкта соціальної підтримки до активного суб'єкта суспільних змін. Саме тому в умовах воєнного стану та децентралізації особливого значення набуває створення ефективної

системи соціальної роботи, спрямованої не лише на подолання ризиків, а й на підтримку молодіжних ініціатив, розвиток лідерського потенціалу молоді та її активне залучення до процесів відновлення й розвитку територіальних громад. Систематизацію причин виникнення соціальних ризиків молоді в умовах воєнного та післявоєнного стану ми подали у вигляді табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Соціальні ризики молоді в умовах воєнного та післявоєнного стану

Соціальний ризик	Розвиток в умовах воєнного стану	Наслідок у післявоєнний період
Вимушене переміщення	Евакуація, зміна місця проживання, втрата соціального оточення	Труднощі інтеграції в громаду, нестабільність соціальних зв'язків
Психоемоційне виснаження	Постійний стрес, переживання втрати, тривожність через небезпеку	Ризик депресивних станів, емоційної нестабільності, соціальної ізоляції
Освітні втрати	Переривання навчання, дистанційний формат, нерівний доступ до освіти	Зниження рівня знань, ускладнення професійної реалізації
Безробіття та економічна нестабільність	Скорочення робочих місць, обмеження можливостей підробітку	Залежність від соціальної допомоги, трудова міграція
Руйнування сімейного середовища	Втрата членів сім'ї, розлука з батьками, мобілізація	Ускладнення соціалізації, зниження відчуття безпеки
Соціальна ізоляція	Обмеження живого спілкування, переміщення, руйнування молодіжного середовища	Зниження громадської активності та комунікативних навичок
Зростання міграційних настроїв	Виїзд молоді за кордон у пошуках безпеки та можливостей	Відтік людського капіталу з громад
Ризик девіантної поведінки	Психологічна напруга, нестабільність, відсутність контролю та підтримки	Поширення залежностей, правопорушень, асоціальної поведінки
Обмеження можливостей самореалізації	Скорочення молодіжних програм, культурних та спортивних заходів	Втрата мотивації до розвитку та участі у житті громади

Умови воєнного та повоєнного часу зумовлюють не тільки збереження наявних соціальних ризиків для молоді, але й виникнення нових викликів, що формуються під впливом відбудови територіальних громад і пристосування суспільства до наслідків збройного конфлікту. До ключових соціальних ризиків, характерних для молоді, належать:

1) економічні ризики, зокрема труднощі працевлаштування, нестабільна зайнятість, низький рівень доходів;

2) психологічні ризики, що проявляються у підвищеному рівні тривожності, стресу, емоційного виснаження;

3) соціальні ризики, пов'язані з ізоляцією, зниженням рівня соціальної активності та участі у житті громади;

4) освітні ризики, які включають переривання навчання, втрату мотивації та нерівний доступ до освітніх ресурсів.

Особливо вразливими є молоді люди з числа внутрішньо переміщених осіб, молодь із окупованих територій, особи, які втратили житло або членів сім'ї, а також молодь, яка має обмежений доступ до ресурсів громади. Значна частина молоді зіткнулася також з досвідом зовнішнього переміщення, втратою стабільного середовища проживання, розривом стабільних соціальних зв'язків та необхідністю адаптації до нових умов. Крім того, процеси децентралізації, з одного боку, розширили можливості територіальних громад у сфері соціальної політики, а з іншого – загострили проблему нерівності доступу до послуг. Рівень підтримки молоді значною мірою залежить від ресурсного потенціалу конкретної громади, що створює дисбаланс у забезпеченні соціальних потреб.

За таких умов зростає потреба у формуванні гнучкої та доступної системи соціальної роботи, здатної оперативно реагувати на нові виклики та забезпечувати адресну підтримку різних категорій молоді. Особливого значення набуває розвиток локальних програм психосоціальної допомоги, підтримки

зайнятості, професійної орієнтації, неформальної освіти та соціальної адаптації молодих людей, які постраждали внаслідок війни. Водночас ефективність такої роботи значною мірою залежить від рівня координації між органами місцевого самоврядування, соціальними службами, закладами освіти, громадськими організаціями та міжнародними партнерами.

Сучасні соціальні ризики також впливають на процес соціалізації молоді, формування її життєвих цінностей, професійних орієнтирів та довіри до суспільних інституцій. Нестабільність, невизначеність майбутнього та тривалий стрес можуть спричиняти зниження соціальної активності, втрату мотивації до навчання й праці, посилення емоційної вразливості та соціальної ізоляції. У зв'язку з цим одним із пріоритетних завдань соціальної роботи є не лише мінімізація негативних наслідків соціальних ризиків, а й створення умов для розвитку потенціалу молоді, її активного залучення до процесів відновлення та сталого розвитку територіальних громад.

Отже, сучасні виклики, спричинені війною та суспільними змінами, суттєво ускладнюють становище молодого покоління та впливають на його життєві перспективи. Втрата звичного способу життя, вимушене переселення, емоційне виснаження, труднощі з навчанням і працевлаштуванням посилюють потребу у своєчасній та ефективній підтримці молодих людей. У цих умовах важливу роль відіграє діяльність територіальних громад, від спроможності яких залежить доступність необхідної допомоги та можливостей для розвитку. Водночас молодь залишається важливим чинником суспільних перетворень, здатним брати участь у громадських ініціативах, волонтерстві та відбудові країни. Тому одним із ключових завдань сучасної соціальної сфери є створення сприятливого середовища для інтеграції, самореалізації та активної участі молоді у житті громади.

2.2. Аналіз результатів соціологічного опитування молоді

З метою визначення актуальних проблем, потреб та рівня соціальної адаптації молоді в умовах децентралізації було проведено соціологічне опитування серед молодих людей віком від 16 до 25 років. Опитування здійснювалося методом онлайн-анкетування серед представників різних територіальних громад України. Анкета була спрямована на виявлення рівня комфортності проживання молоді у громаді, визначення найбільш актуальних проблем, рівня обізнаності щодо можливостей отримання соціальної та психологічної підтримки, а також потреб у розвитку життєвих навичок та професійних компетентностей.

До вибірки увійшли 18 осіб жіночої статі та 12 осіб чоловічої статі. У дослідженні взяли участь молоді люди, які проживають у територіальних громадах Львівської, Закарпатської, Івано-Франківської, Тернопільської, Вінницької, Хмельницької, Кіровоградської, Волинської, Житомирської, Полтавської та Київської областей. Такий підхід дозволив охопити молодь із різних регіонів України та проаналізувати особливості її соціального становища в умовах сучасних суспільних викликів.

Таблиця 2.2

Вік респондентів

Відповідь	Кількість респондентів	%
16 років	3	10
17 років	6	20
18 років	5	17
19 років	4	13
20 років	3	10
21 рік	2	7
22 роки	2	7
23 роки	3	10
24 роки	1	3

25 років	1	3
----------	---	---

Одним із ключових показників дослідження став рівень комфортності молоді у власній громаді (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Рівень відчуття комфортності молоді в громаді

Відповідь	Кількість респондентів	%
Високий (4-5 балів)	12	40
Середній (3 бали)	10	33
Низький (1-2 бали)	8	27

Отримані результати свідчать, що лише 40% респондентів почуваються комфортно у своїй громаді. Водночас значна частина молоді оцінює рівень власного комфорту як середній або низький. Це може свідчити про недостатній рівень молодіжної інфраструктури, обмежені можливості для самореалізації, нестачу безпечного середовища та недостатню участь молоді у прийнятті рішень на рівні громади.

Важливим аспектом дослідження стало визначення найбільш актуальних тем та проблем, які хвилюють молодь (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Найбільш актуальні проблеми для молоді

Відповідь	Кількість респондентів	%
Стрес	19	63
Робота	17	57
Безпека	16	53
Навчання	14	47
Спілкування	12	40
Конфлікти	9	30
Волонтерська діяльність	8	27

Результати свідчать про домінування психологічних та соціально-економічних проблем серед молоді. Найбільш актуальною темою респонденти

визначили стрес та емоційне напруження, що є наслідком тривалого впливу воєнних подій, соціальної нестабільності та невизначеності щодо майбутнього. Значна частина молоді також акцентує увагу на проблемах працевлаштування та безпеки, що підтверджує актуальність соціальних ризиків у молодіжному середовищі.

Окрему увагу під час дослідження було приділено рівню обізнаності молоді щодо можливостей отримання соціальної та психологічної підтримки (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Рівень обізнаності молоді щодо можливостей отримання підтримки

Відповідь	Кількість респондентів	%
Так	11	37
Ні	9	30
Частково	10	33

Отримані результати демонструють, що лише третина молоді добре обізнана щодо можливостей отримання соціальної або психологічної допомоги. Водночас значна частина респондентів або володіє лише частковою інформацією, або взагалі не знає, куди можна звернутися у разі потреби. Це свідчить про недостатню ефективність інформаційно-просвітницької роботи в громадах та необхідність активізації комунікації між молоддю, соціальними службами та органами місцевого самоврядування.

У процесі анкетування респонденти також визначили основні бар'єри, які перешкоджають їхній участі у громадських заходах та соціальній активності. Серед найбільш поширених відповідей молодь зазначала недостатню поінформованість про заходи, відсутність мотивації, нестачу вільного часу, психологічну втому, транспортні труднощі та відсутність цікавих молодіжних ініціатив. Отримані результати свідчать про необхідність створення більш

доступного та підтримувального молодіжного середовища у територіальних громадах.

Важливим напрямом дослідження стало визначення навичок, яких молодь прагне набути під час участі у програмі соціальної роботи (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Навички, які молодь прагне набути

Відповідь	Кількість респондентів	%
Навички комунікації	18	60
Стресостійкість та емоційна саморегуляція	20	67
Професійний розвиток та працевлаштування	16	53
Лідерство та командна робота	12	40
Конфлікт-менеджмент	10	33
Волонтерська та громадська діяльність	9	30

Результати свідчать, що найбільш затребуваними серед молоді є навички стресостійкості, емоційної саморегуляції та ефективної комунікації. Це пов'язано з необхідністю адаптації молодих людей до складних соціальних умов, високого рівня психологічного навантаження та потребою у формуванні життєвої стійкості.

Крім того, значна частина респондентів висловила потребу в індивідуальних консультаціях фахівців (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Потреба молоді в індивідуальних консультаціях

Відповідь	Кількість респондентів	%
Так	15	50
Ні	6	20
Не впевнена/не впевнений	9	30

Отримані результати свідчать про високий рівень потреби молоді у професійній підтримці психологів, соціальних працівників та інших фахівців. Половина респондентів зазначила необхідність індивідуального консультування, що підтверджує актуальність створення доступної системи соціально-психологічної підтримки у громадах.

Отже, результати проведеного соціологічного опитування засвідчили наявність комплексу взаємопов'язаних соціальних проблем і потреб молоді в умовах воєнного стану та децентралізації. Найбільш актуальними для молодих людей є питання психологічного благополуччя, безпеки, працевлаштування, соціальної адаптації та розвитку життєвих навичок. Дослідження також підтвердило недостатній рівень поінформованості молоді про можливості отримання соціальної та психологічної підтримки, а також наявність бар'єрів для активної участі у житті громади.

Отримані результати підтверджують необхідність розроблення комплексної програми соціальної роботи з молоддю, спрямованої на посилення психологічної підтримки, розвиток життєвих компетентностей, активізацію громадської участі молоді, профілактику соціальних ризиків та формування безпечного підтримувального середовища у територіальних громадах.

2.3. Організаційні можливості територіальних громад у роботі з молоддю

Організація соціальної роботи з молоддю на рівні територіальних громад залежить від сукупності ресурсів, інституцій та механізмів взаємодії між різними суб'єктами соціальної політики.

До основних організаційних можливостей громад належать:

1) наявність розвиненої мережі закладів та установ соціальної сфери, зокрема центрів соціальних служб, молодіжних центрів, закладів освіти, культури, охорони здоров'я та громадських організацій, діяльність яких спрямована на підтримку молоді;

2) кадровий потенціал фахівців соціальної роботи, психологів, педагогічних працівників, представників молодіжної політики та волонтерського сектору, здатних забезпечувати комплексний підхід до вирішення соціальних проблем молодих людей;

3) фінансові ресурси громади, що дозволяють реалізовувати місцеві програми підтримки молоді, організовувати профілактичні, просвітницькі та соціально-реабілітаційні заходи;

4) міжвідомча взаємодія органів місцевого самоврядування, закладів освіти, соціальних служб, правоохоронних органів та громадського сектору, яка сприяє своєчасному виявленню соціальних ризиків і забезпеченню адресної допомоги;

5) розвиток молодіжної інфраструктури та створення безпечних просторів для соціальної активності, самореалізації, неформальної освіти й психологічної підтримки молоді;

6) використання цифрових інструментів комунікації та інформаційного супроводу, що забезпечує доступ молоді до актуальної інформації про соціальні послуги, освітні можливості та програми підтримки.

Разом із тим, ефективність використання зазначених можливостей є нерівномірною. У частині громад спостерігається недостатній рівень координації між установами, що призводить до дублювання функцій або, навпаки, до ігнорування окремих напрямів роботи. Крім того, значною проблемою залишається кадровий дефіцит, особливо у сільських громадах, а також обмежене фінансування соціальних програм.

Додатковим викликом є недостатній рівень залучення молоді до процесів прийняття рішень на місцевому рівні. У багатьох громадах молоді люди залишаються пасивними учасниками соціальної політики, що знижує ефективність реалізації молодіжних ініціатив та ускладнює врахування реальних потреб цільової групи. Низький рівень поінформованості про наявні соціальні послуги, програми підтримки та можливості участі у громадському житті також негативно впливає на результативність соціальної роботи.

В умовах воєнного стану зазначені проблеми посилюються через збільшення соціального навантаження на громади, внутрішню міграцію населення, погіршення психоемоційного стану молоді та необхідність оперативного реагування на кризові ситуації. Частина територіальних громад змушена спрямовувати значну частину ресурсів на забезпечення базових потреб населення та підтримку критичної інфраструктури, що обмежує можливості розвитку молодіжних програм і довгострокових соціальних проєктів.

У зв'язку з цим актуальним є посилення міжвідомчої взаємодії, розвиток кадрового потенціалу соціальної сфери, впровадження сучасних механізмів молодіжної участі та розширення партнерства між органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями й міжнародними інституціями. Комплексний підхід до організації соціальної роботи з молоддю сприятиме підвищенню ефективності соціальної підтримки та формуванню стійкого соціального середовища в територіальних громадах.

Вплив різних напрямів децентралізації на підтримку молоді ми систематизували у табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Вплив децентралізації на підтримку молоді

Напрямок децентралізації	Інструменти підтримки молоді	Соціальний ефект	Очікуваний результат
Розширення повноважень органів місцевого самоврядування	Розроблення та реалізація місцевих молодіжних програм	Підвищення адресності соціальної підтримки	Формування ефективної системи роботи з молоддю на рівні громади
Фінансова автономія територіальних громад	Фінансування молодіжних проєктів, соціальних послуг і програм зайнятості	Розширення доступу молоді до ресурсів та можливостей розвитку	Зниження рівня соціальної вразливості молоді
Розвиток міжсекторальної взаємодії	Співпраця закладів освіти, соціальних служб, медичних установ та громадських організацій	Комплексне вирішення соціальних проблем молоді	Підвищення ефективності соціальної підтримки

Продовження таблиці 2.7.

Формування молодіжної інфраструктури	Створення молодіжних центрів, просторів для неформальної освіти та дозвілля	Активізація соціальної участі молоді	Розвиток громадянської активності та самореалізації молодих людей
Цифровізація управлінських процесів	Онлайн-консультування, електронні сервіси та інформаційні платформи	Покращення доступу до інформації та соціальних послуг	Підвищення рівня обізнаності молоді
Розвиток механізмів участі	Діяльність молодіжних рад,	Посилення участі молоді у процесах	Формування активної

громадськості	громадські консультації, волонтерські ініціативи	прийняття рішень	громадянської позиції
Локалізація соціальної політики	Адаптація соціальних програм до потреб конкретної громади	Урахування регіональних особливостей та актуальних потреб молоді	Підвищення якості та ефективності соціальної роботи
Реагування громад на виклики воєнного стану	Організація психологічної підтримки, гуманітарної допомоги та кризових сервісів	Зменшення рівня психологічної напруги та соціальної дезадаптації	Підвищення життєстійкості та соціальної адаптації молоді

2.4 Проблеми доступності та якості соціальних послуг для молоді

У сучасних умовах трансформації соціальної політики особливої актуальності набуває питання забезпечення доступності та належної якості соціальних послуг для молоді. Соціальні послуги виступають важливим інструментом профілактики соціальних ризиків, підтримки процесів соціалізації молодих людей та формування їхньої здатності до адаптації в умовах суспільної нестабільності. Водночас практика функціонування системи соціальної підтримки свідчить про наявність низки структурних та організаційних проблем, які обмежують ефективність її реалізації на рівні територіальних громад.

Однією з ключових проблем є нерівномірність розвитку системи соціальних послуг у різних громадах. Рівень забезпечення молоді необхідними сервісами значною мірою залежить від фінансової спроможності громади, кадрового потенціалу та ефективності місцевого управління. У малих та сільських територіальних громадах часто спостерігається недостатня кількість

спеціалізованих установ і фахівців, що ускладнює надання своєчасної та комплексної допомоги молодим людям, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Суттєвим чинником, що впливає на якість соціальних послуг, є обмежений рівень міжвідомчої координації. Недостатня взаємодія між органами місцевого самоврядування, закладами освіти, соціальними службами, медичними установами та громадськими організаціями призводить до фрагментарності соціальної підтримки та зниження ефективності профілактичної роботи. В окремих випадках це ускладнює раннє виявлення соціальних проблем молоді та своєчасне реагування на них.

Окремої уваги потребує проблема відповідності соціальних послуг актуальним потребам молоді. Традиційні форми соціальної роботи не завжди враховують сучасні соціокультурні зміни, особливості цифрового середовища, трансформацію ціннісних орієнтацій молодого покоління та наслідки воєнного стану. У результаті частина молодих людей демонструє низький рівень довіри до соціальних інституцій та недостатню мотивацію до звернення за допомогою.

В умовах воєнного стану зазначені проблеми набувають системного характеру. Зростання психологічного навантаження, вимушене переміщення населення, економічна нестабільність та порушення звичних соціальних зв'язків суттєво підвищують потребу молоді у соціальному супроводі, психологічній підтримці та кризових сервісах. Одночасно громади функціонують в умовах обмежених ресурсів та підвищеного навантаження на соціальну сферу, що негативно впливає на якість і доступність послуг.

Зокрема, проведене дослідження дозволило виокремити ключові проблеми доступності та якості соціальних послуг для молоді. По-перше, має місце інформаційна недоступність, що проявляється у відсутності у молоді знань про можливості отримання допомоги. По-друге, спостерігається територіальна нерівність, особливо у віддалених населених пунктах, де доступ

до соціальних служб є обмеженим. По-третє, існують психологічні бар'єри, зокрема недовіра до соціальних працівників або страх звернення по допомогу. По-четверте, актуальною є проблема невідповідності послуг потребам молоді, що знижує їх ефективність та попит. У сукупності ці фактори формують ситуацію, за якої навіть наявні ресурси громади не забезпечують повноцінного задоволення потреб молоді.

Таким чином, підвищення ефективності системи соціальних послуг для молоді потребує комплексного вдосконалення механізмів соціальної політики на місцевому рівні. Пріоритетними напрямками мають стати розвиток кадрового потенціалу соціальної сфери, посилення міжсекторальної взаємодії, цифровізація соціальних сервісів, удосконалення механізмів інформування молоді та розширення

Висновки до другого розділу

Проведений аналіз засвідчує, що молодь перебуває під впливом комплексу взаємопов'язаних соціальних ризиків, серед яких домінують психологічна напруга, невизначеність майбутнього, безробіття, освітні втрати та соціальна ізоляція. Ці чинники суттєво ускладнюють соціалізацію та розвиток молодого покоління.

Результати емпіричного дослідження підтверджують високий рівень соціальної вразливості молоді. Більшість респондентів відчуває недостатню підтримку з боку громади, має обмежену обізнаність про соціальні послуги та переважно не користується ними. Найбільш актуальною потребою визначено психологічну підтримку, що свідчить про значне емоційне навантаження.

Територіальні громади мають потенціал для організації ефективної соціальної роботи з молоддю, однак його реалізація є нерівномірною через кадрові, фінансові та координаційні проблеми, а також недостатнє залучення молоді до прийняття рішень.

Система соціальних послуг для молоді характеризується інформаційною недоступністю, територіальною нерівністю та невідповідністю сучасним потребам. Умови воєнного стану посилюють ці проблеми, знижуючи ефективність соціальної підтримки.

Узагальнено, сучасна ситуація потребує удосконалення системи соціальної роботи, розвитку психологічної допомоги, посилення міжвідомчої взаємодії, цифровізації послуг та активнішого залучення молоді до життя громади з метою її соціальної адаптації та розвитку.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З МОЛОДДЮ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

3.1. Розробка комплексної програми соціальної роботи з молоддю в територіальних громадах

Результати емпіричного дослідження, представлені у другому розділі, свідчать про наявність системних проблем у сфері соціальної роботи з молоддю. Зокрема, було встановлено, що значна частина молоді відчуває психологічну напругу (63%), стикається з труднощами працевлаштування (60%), а також характеризується низьким рівнем обізнаності щодо соціальних послуг (47%). Отримані дані підтверджують необхідність удосконалення існуючих підходів до організації соціальної роботи та впровадження комплексних програм, орієнтованих на реальні потреби молоді. З метою вирішення виявлених проблем пропонується впровадження комплексної програми соціальної роботи з молоддю, основні параметри якої систематизовано (табл. 3.1).

Назва програми: «Молодь у дії: підтримка, розвиток, інтеграція»

Мета програми: підвищення рівня соціальної адаптації молоді в територіальних громадах в умовах децентралізації шляхом розвитку системи соціальної підтримки, покращення психологічного стану, сприяння зайнятості та активізації участі молоді у громадському житті.

Основні завдання програми:

- 1) забезпечення доступної та якісної психологічної підтримки молоді;
- 2) підвищення рівня поінформованості щодо соціальних послуг та можливостей громади;
- 3) сприяння професійній орієнтації та працевлаштуванню;
- 4) створення умов для розвитку соціальної активності та самореалізації молоді;

5) удосконалення взаємодії між молоддю та органами місцевого самоврядування.

Цільова аудиторія: молодь віком від 16 до 25 років, яка проживає у територіальних громадах, зокрема соціально вразливі категорії (внутрішньо переміщені особи, молодь у складних життєвих обставинах).

Термін реалізації: програма розрахована на середньострокову перспективу – від 6 до 12 місяців з можливістю подальшого продовження.

Очікувані результати: зниження рівня психологічної напруги серед молоді, підвищення рівня обізнаності щодо соціальних послуг щонайменше на 30%, збільшення кількості молоді, залученої до соціальних програм та заходів, покращення показників працевлаштування, підвищення рівня довіри до соціальних інституцій.

Виконавці програми: органи місцевого самоврядування, центри надання соціальних послуг, служби у справах дітей або роботи з молоддю, заклади освіти, молодіжні центри або простори, комунальні установи сфери культури, спорту тощо.

Партнери реалізації програми: громадські організації, молодіжні об'єднання, благодійні фонди, служби зайнятості, психологічні служби, правоохоронні органи (ювенальна превенція), заклади вищої освіти, донорські організації, приватний сектор (соціально відповідальний бізнес, роботодавці).

Реалізація запропонованої програми потребує чіткої структуризації змістовних напрямів роботи та поетапного впровадження заходів, що дозволить забезпечити її системність і результативність у межах територіальних громад. Виходячи з визначених завдань, доцільно виокремити кілька ключових змістових блоків, які формують логіку програмного втручання.

Передусім, пріоритетним є психологічний напрям, який передбачає організацію системи доступної психосоціальної підтримки молоді. У межах цього напрямку можуть бути запроваджені індивідуальні та групові консультації,

діяльність кризових кабінетів, тренінги з розвитку життєстійкості, управління стресом та профілактики емоційного вигорання. Окрему увагу слід приділити створенню безпечних молодіжних просторів, які виконуватимуть функцію підтримувального середовища.

Другим важливим компонентом є інформаційно-комунікаційний напрям, спрямований на підвищення рівня обізнаності молоді щодо доступних соціальних послуг, освітніх можливостей та програм підтримки. Доцільним є впровадження цифрових платформ, інформаційних кампаній у соціальних мережах, молодіжних консультаційних центрів та регулярних просвітницьких заходів у закладах освіти.

Третій напрям охоплює професійну орієнтацію та сприяння зайнятості молоді. У цьому контексті передбачається проведення профорієнтаційних тренінгів, ярмарків професій, стажувань, співпраці з роботодавцями та службами зайнятості, а також розвиток програм першого робочого місця. Важливим є формування у молоді навичок, які відповідають сучасним вимогам ринку праці.

Четвертий напрям пов'язаний із розвитком соціальної активності та громадянської участі молоді. Йдеться про залучення молодих людей до роботи молодіжних рад, волонтерських ініціатив, громадських проєктів та процесів ухвалення рішень на рівні громади. Це сприятиме формуванню активної громадянської позиції та підвищенню рівня довіри до інституцій місцевого самоврядування.

Важливою умовою ефективної реалізації програми є її поетапне впровадження. На підготовчому етапі здійснюється формування міжвідомчої робочої групи, аналіз ресурсів громади та інформаційна кампанія. Основний етап передбачає безпосередню реалізацію заходів за всіма визначеними напрямами. Завершальний етап включає моніторинг результатів, оцінку ефективності та коригування програмних заходів.

Таким чином, комплексна програма «Молодь у дії: підтримка, розвиток, інтеграція» має інтегративний характер і спрямована на одночасне вирішення психологічних, соціально-економічних та інформаційних проблем молоді. Її реалізація дозволить не лише знизити рівень соціальної вразливості молодого покоління, а й забезпечити умови для його активної участі у розвитку територіальних громад та процесах післявоєнного відновлення.

3.2. Основні напрями та заходи реалізації програми

З урахуванням результатів дослідження, програма передбачає реалізацію взаємопов'язаних напрямів, кожен з яких спрямований на вирішення конкретної проблеми, закріплений за конкретними термінами та особами.

З урахуванням результатів проведеного дослідження програма передбачає реалізацію взаємопов'язаних напрямів, кожен із яких орієнтований на вирішення конкретних проблем молоді, визначених під час опитування. Основні напрями реалізації програми охоплюють психологічну підтримку, сприяння зайнятості, розвиток освітніх можливостей та активізацію участі молоді у громадському житті (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Орієнтовний план заходів програми

Напрямок	Тип заходу	Термін виконання (періодичність)	Відповідальні виконавці
Психологічна підтримка молоді	Індивідуальні та групові психологічні консультації	Протягом усього періоду реалізації програми, 1-2 рази на тиждень	Центри соціальних послуг, психологічні служби, заклади освіти
Психологічна підтримка молоді	Тренінги зі стресостійкості та профілактики емоційного вигорання	Щомісячно	Практичні психологи, молодіжні центри, громадські організації

Продовження таблиці 3.1

Психологічна підтримка молоді	Робота груп взаємопідтримки та молодіжних просторів	Постійно	Молодіжні центри, волонтерські організації
Допомога у працевлаштуванні	Профорієнтаційні тренінги та кар'єрні консультації	Щоквартально	Служба зайнятості, заклади освіти
Допомога у працевлаштуванні	Ярмарки вакансій та зустрічі з роботодавцями	2 рази на рік	Органи місцевого самоврядування, служба зайнятості, бізнес-партнери
Допомога у працевлаштуванні	Навчання з розвитку цифрових та професійних навичок	Щомісячно	Заклади освіти, громадські організації
Освітні можливості	Курси неформальної освіти та майстер-класи	Щомісячно	Органи місцевого самоврядування, громадські організації
Освітні можливості	Тренінги з розвитку лідерських та комунікативних навичок	1 раз на два місяці	Молодіжні працівники, психологи
Залучення до соціальної активності	Волонтерські та громадські ініціативи	Постійно	Молодіжні ради, громадські організації
Залучення до соціальної активності	Молодіжні форуми, культурні та спортивні заходи	Щоквартально	Заклади культури, спорту, молодіжні центри
Залучення до соціальної активності	Засідання молодіжних рад та громадські консультації	Щомісячно	Органи місцевого самоврядування, молодіжні ради

Як видно з таблиці, першим і найбільш актуальним напрямом є психологічна підтримка молоді, потребу в якій визначили 20 респондентів (67%). У межах цього напрямку передбачається організація індивідуальних та групових психологічних консультацій, проведення тренінгів із розвитку стресостійкості, профілактики емоційного вигорання та формування навичок самодопомоги. Важливими заходами також є створення безпечних молодіжних просторів, функціонування груп взаємопідтримки та проведення інформаційних кампаній щодо збереження ментального здоров'я. Реалізація напрямку здійснюватиметься протягом усього періоду дії програми за участі психологічних служб, центрів соціальних послуг, закладів освіти та громадських організацій.

Другим напрямом є допомога у працевлаштуванні та професійній орієнтації, актуальність якої підтвердили 16 респондентів (53%). Основними заходами стануть профорієнтаційні тренінги, кар'єрні консультації, організація зустрічей із роботодавцями, проведення ярмарків вакансій та залучення молоді до програм стажування й тимчасової зайнятості. Також передбачається проведення навчань із розвитку цифрових компетентностей, підготовки резюме та проходження співбесід. Відповідальними за реалізацію напрямку виступатимуть служби зайнятості, органи місцевого самоврядування, заклади освіти та представники соціально відповідального бізнесу.

Третім напрямом є розширення освітніх можливостей молоді, потребу в яких визначили 12 респондентів (40%). У межах цього напрямку планується організація тренінгів, майстер-класів, курсів неформальної освіти, освітніх зустрічей та інформаційних сесій щодо можливостей професійного розвитку. Особлива увага приділятиметься розвитку цифрової грамотності, навичок комунікації, лідерства та громадянської компетентності. Реалізація заходів здійснюватиметься у співпраці із закладами освіти, молодіжними центрами та громадськими організаціями.

Четвертим напрямом є залучення молоді до соціальної активності та життя громади, що є актуальним для 11 респондентів (37%). Для цього передбачається організація волонтерських ініціатив, молодіжних форумів, культурних і спортивних заходів, діяльності молодіжних рад та реалізації локальних соціальних проєктів. Напрямок спрямований на розвиток громадянської активності, формування навичок командної роботи та посилення взаємодії молоді з органами місцевого самоврядування.

Таким чином, запропоновані напрями та заходи програми мають комплексний характер і спрямовані на підвищення рівня соціальної адаптації молоді, зниження впливу соціальних ризиків та створення умов для її повноцінної самореалізації у територіальних громадах.

3.3. Організаційно-економічні механізми реалізації програми

Ефективність реалізації програми значною мірою залежить від належного організаційного та ресурсного забезпечення

До ключових механізмів належать: міжсекторальна взаємодія між органами місцевого самоврядування, соціальними службами, закладами освіти та громадськими організаціями, кадрове забезпечення (соціальні працівники, психологи, тренери), фінансування за рахунок місцевих бюджетів, грантових програм та міжнародної допомоги, використання цифрових інструментів для координації діяльності, моніторинг та контроль реалізації заходів. Особливу роль відіграє партнерство з громадськими організаціями, що дозволяє розширити спектр послуг та підвищити їх якість.

Ефективність реалізації програми значною мірою залежить від достатності та збалансованості ресурсного забезпечення. Комплексний характер програми потребує поєднання кадрових, фінансових, матеріально-технічних, інформаційних та організаційних ресурсів, що дозволить забезпечити

безперервність надання соціальної підтримки молоді та досягнення визначених результатів(табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Ресурсне забезпечення програми

Вид ресурсу	Характеристика	Джерело фінансування
Кадрові ресурси	Фахівці соціальної роботи, психологи, молодіжні працівники, педагоги, волонтери, кар'єрні консультанти	Місцевий бюджет, грантові програми, партнерські організації
Фінансові ресурси	Кошти на організацію заходів, оплату послуг фахівців, інформаційні кампанії, матеріально-технічне забезпечення	Місцевий бюджет, державні програми, міжнародні донори, благодійні фонди
Матеріально-технічні ресурси	Приміщення для проведення заходів, меблі, комп'ютерна техніка, мультимедійне обладнання, канцелярські матеріали	Комунальні установи, партнерські організації, спонсорська допомога
Організаційні ресурси	Координація діяльності між установами, розробка планів заходів, моніторинг та оцінювання програми	Органи місцевого самоврядування, центри соціальних послуг
Освітні ресурси	Навчальні програми, тренінги, методичні матеріали, курси неформальної освіти	Заклади освіти, грантові програми, громадські організації
Партнерські ресурси	Співпраця з громадськими організаціями, бізнесом, службами зайнятості, міжнародними інституціями	Соціальне партнерство, донорська підтримка
Цифрові ресурси	Онлайн-платформи, сервіси дистанційного навчання та консультування, електронні бази даних	Місцевий бюджет, міжнародні цифрові ініціативи, технічна допомога

Особливого значення набуває кадровий потенціал, оскільки саме фахівці соціальної сфери забезпечують практичну реалізацію програмних заходів. В умовах зростання психологічного навантаження на молодь актуальною є потреба у кваліфікованих психологах, соціальних працівниках, молодіжних працівниках та консультантах із професійного розвитку. Водночас важливим є залучення волонтерського сектору та представників громадських організацій, які можуть доповнювати систему соціальної підтримки та забезпечувати гнучкість реагування на потреби молоді.

Не менш важливим чинником є фінансове забезпечення програми. Реалізація заходів потребує стабільного фінансування, необхідного для організації тренінгів, консультацій, молодіжних заходів, інформаційних кампаній та підтримки функціонування молодіжних просторів. У сучасних умовах доцільним є поєднання коштів місцевих бюджетів із грантовими ресурсами міжнародних організацій, благодійних фондів та механізмами соціального партнерства.

Важливою складовою є розвиток інформаційних та цифрових ресурсів. Результати дослідження засвідчили недостатній рівень обізнаності молоді щодо соціальних послуг, тому підвищення ефективності комунікації між громадою та молодими людьми має стати одним із пріоритетів програми. Для цього доцільно використовувати соціальні мережі, онлайн-платформи, електронні сервіси консультування та цифрові інформаційні ресурси, що забезпечать доступність інформації незалежно від місця проживання молоді.

Окремої уваги потребує міжсекторальна взаємодія як ключовий механізм реалізації програми. Координація діяльності органів місцевого самоврядування, соціальних служб, закладів освіти, громадських організацій та міжнародних партнерів дозволить забезпечити комплексний підхід до вирішення проблем молоді. Саме партнерська модель співпраці сприятиме більш ефективному використанню ресурсів громади та підвищенню якості соціальних послуг.

Крім того, важливим елементом реалізації програми є постійний моніторинг її результативності. Оцінювання ефективності заходів дозволить своєчасно виявляти проблеми, коригувати зміст програмних заходів та адаптувати їх до актуальних потреб молоді. Основними показниками ефективності можуть виступати рівень залучення молоді до програмних заходів, рівень обізнаності про соціальні послуги, показники психологічного благополуччя, активності молоді у громадському житті та рівень працевлаштування.

Таким чином, реалізація програми «Молодь у дії: підтримка, розвиток, інтеграція» потребує комплексного ресурсного забезпечення та ефективної координації між усіма суб'єктами соціальної роботи. Її впровадження сприятиме підвищенню рівня соціальної адаптації молоді, розвитку її потенціалу, посиленню громадянської активності та формуванню стійкого соціального середовища в територіальних громадах.

3.4. Оцінка ефективності та результативності програми

З метою визначення ефективності реалізації програми доцільно використовувати систему кількісних та якісних показників. До основних індикаторів належать: кількість молоді, охопленої програмою, рівень задоволеності учасників, динаміка рівня обізнаності про соціальні послуги, кількість звернень до соціальних служб, рівень працевлаштування молоді. Оцінювання ефективності може здійснюватися шляхом повторного анкетування, аналізу статистичних даних та збору зворотного зв'язку від учасників програми.

Система оцінювання ефективності програми має забезпечувати можливість комплексного аналізу результатів її реалізації та визначення рівня досягнення поставленої мети й завдань. Використання кількісних і якісних

показників дозволить не лише оцінити практичну результативність заходів, а й виявити напрями, які потребують подальшого вдосконалення.

До кількісних показників доцільно віднести чисельність молоді, залученої до програмних заходів, кількість проведених тренінгів, консультацій, інформаційних кампаній та молодіжних ініціатив. Важливими індикаторами також є зростання рівня обізнаності молоді щодо соціальних послуг, збільшення кількості звернень до соціальних служб, рівень участі молоді у громадському житті громади та показники працевлаштування учасників програми.

Якісні показники мають відображати зміни у психологічному стані молоді, рівні соціальної активності, довірі до соціальних інституцій та задоволеності отриманими послугами. Особливого значення набуває оцінювання рівня психологічного благополуччя молодих людей, оскільки саме психологічна підтримка визначена одним із ключових напрямів програми.

Оцінювання ефективності програми доцільно здійснювати поетапно: на початковому етапі – для визначення вихідного стану та потреб молоді, у процесі реалізації – для моніторингу поточних результатів, а після завершення – для аналізу досягнутих змін і загальної результативності програми. Для цього можуть використовуватися методи повторного анкетування, інтерв'ювання учасників, аналіз статистичних даних, моніторинг активності молоді та збір зворотного зв'язку від партнерів програми.

Важливим інструментом оцінювання можуть стати також фокус-групові дослідження, громадські консультації та онлайн-анкетування, що дозволятимуть оперативно виявляти актуальні потреби молоді та коригувати зміст програмних заходів відповідно до змін соціальної ситуації у громаді.

З метою забезпечення системності реалізації програми доцільним є впровадження постійного моніторингу її виконання. Моніторинг має здійснюватися на регулярній основі шляхом аналізу статистичних показників, звітності виконавців програми та результатів участі молоді у програмних

заходах. Це дозволить своєчасно виявляти проблеми реалізації програми, оцінювати рівень ефективності окремих заходів та забезпечувати адаптивність програми до актуальних потреб молоді.

Разом із тим реалізація програми може супроводжуватися низкою ризиків, здатних впливати на її результативність. До основних ризиків належать недостатній рівень фінансування, кадровий дефіцит у соціальній сфері, низька мотивація окремих категорій молоді до участі у програмних заходах, недостатня координація між суб'єктами реалізації програми та безпекові обмеження, пов'язані з умовами воєнного стану. Наявність зазначених ризиків потребує гнучкого підходу до управління програмою, своєчасного коригування заходів та посилення міжвідомчої взаємодії.

Важливим аспектом оцінювання є також визначення соціального ефекту програми для територіальної громади. Реалізація програмних заходів має сприяти зниженню рівня соціальної вразливості молоді, покращенню її соціальної адаптації, підвищенню громадянської активності та зміцненню взаємодії між молоддю й місцевими інституціями. Крім того, очікується посилення довіри до соціальних служб та формування більш доступної й орієнтованої на потреби молоді системи соціальної підтримки.

Очікуваний соціальний ефект реалізації програми також полягає у підвищенні рівня соціальної згуртованості молоді, розвитку її життєстійкості, посиленні громадянської активності та розширенні можливостей для самореалізації у територіальних громадах. Реалізація програмних заходів має сприяти формуванню підтримувального середовища для молоді та посиленню взаємодії між молодими людьми й органами місцевого самоврядування.

Важливим напрямом є забезпечення сталості результатів програми після завершення основного етапу її реалізації. Це передбачає інтеграцію найбільш ефективних заходів до місцевих програм молодіжної політики, розвиток постійно діючих молодіжних просторів, підготовку молодіжних лідерів та

підтримку партнерських мереж між органами місцевого самоврядування, закладами освіти, громадськими організаціями та міжнародними інституціями. Такий підхід забезпечить довготривалий позитивний вплив програми на розвиток молодіжного середовища та підвищення ефективності соціальної роботи у територіальних громадах.

Таким чином, систематичне оцінювання ефективності програми дозволить забезпечити її адаптивність до актуальних потреб молоді, підвищити якість соціальної роботи та створити підґрунтя для подальшого розвитку молодіжної політики на рівні територіальних громад. Загалом запропонована комплексна програма соціальної роботи з молоддю має системний і практикоорієнтований характер та спрямована на комплексне вирішення актуальних проблем молодого покоління в умовах воєнного та післявоєнного розвитку громад. Її реалізація сприятиме підвищенню якості соціальної підтримки молоді, розвитку її потенціалу та формуванню активної громадянської позиції, що є важливою передумовою сталого розвитку територіальних громад.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі було обґрунтовано напрями удосконалення соціальної роботи з молоддю в територіальних громадах та розроблено комплексну програму, спрямовану на вирішення проблем, виявлених у процесі дослідження. Запропоновані заходи мають системний характер і орієнтовані на підвищення рівня психологічного благополуччя молоді, розширення можливостей її працевлаштування, покращення доступу до соціальних послуг та активізацію участі у житті громади. Необхідність створення програми підтверджується результатами проведеного емпіричного дослідження, які засвідчили високий рівень психологічної напруги серед молоді, труднощі працевлаштування, недостатню обізнаність щодо соціальних послуг та потребу у розширенні можливостей соціальної активності й самореалізації.

У процесі дослідження визначено основні напрями реалізації програми, що охоплюють психологічну підтримку молоді, сприяння зайнятості та професійній орієнтації, розвиток освітніх можливостей, а також залучення молодих людей до громадської активності. Встановлено, що ефективність соціальної роботи значною мірою залежить від комплексності підходу, міжвідомчої взаємодії та активного залучення молоді до процесів прийняття рішень на рівні громади.

Обґрунтовано, що важливою умовою результативності програми є належне ресурсне забезпечення, яке включає кадрові, фінансові, матеріально-технічні, інформаційні та організаційні ресурси. Визначено роль органів місцевого самоврядування, соціальних служб, закладів освіти, громадських організацій, молодіжних центрів та міжнародних партнерів у реалізації програмних заходів. Доведено, що міжсекторальна співпраця та розвиток партнерських механізмів сприятимуть підвищенню доступності й якості соціальних послуг для молоді.

Окрему увагу приділено системі оцінювання ефективності програми. Визначено основні кількісні та якісні показники результативності, механізми моніторингу та критерії успішності реалізації програмних заходів. Встановлено, що систематичне оцінювання дозволить своєчасно коригувати зміст програми відповідно до актуальних потреб молоді та забезпечувати її адаптивність до сучасних соціальних викликів.

У результаті дослідження підтверджено, що запропонована комплексна програма має практичну значущість та може бути використана територіальними громадами як інструмент удосконалення соціальної роботи з молоддю. Її реалізація сприятиме зниженню рівня соціальної вразливості молодого покоління, підвищенню рівня соціальної активності, розвитку життєстійкості та формуванню сприятливого середовища для інтеграції й самореалізації молоді у громаді.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. У бакалаврській кваліфікаційній роботі здійснено комплексне теоретичне обґрунтування питання та розроблено програму соціальної роботи з молоддю в умовах децентралізації, що дозволило цілісно розглянути проблему підтримки молоді на рівні територіальних громад. Теоретичний аналіз підтвердив, що молодь є специфічною соціально-демографічною групою, яка перебуває у стані активного формування ідентичності та переходу до повної соціальної самостійності, що зумовлює її особливу вразливість перед сучасними викликами [11, 25]. Встановлено, що в умовах децентралізації соціальна робота має базуватися на ресурсному та екологічному підходах, де територіальна громада стає ключовим простором соціалізації [10, 13] та основним суб'єктом надання соціальних послуг. Дослідження нормативно-правової бази показало, що попри наявність законодавчої основи для розвитку молодіжної політики, практична реалізація повноважень на місцях часто стикається з кадровим дефіцитом [3, 15] та недостатньою міжсекторною координацією.

2. Емпіричний етап дослідження дозволив виявити реальний стан потреб молоді та рівень її адаптації в громадах. Отримані дані соціологічного опитування свідчать про критичний рівень психологічної напруги серед 63% респондентів та значну невпевненість у майбутньому, що актуалізує потребу в посиленні психосоціальної підтримки. Виявлено суттєвий комунікаційний розрив між офіційними інституціями та молодим поколінням, оскільки більшість опитаних не володіють інформацією про доступні послуги та не мають досвіду звернення до соціальних служб. Це підтвердило гіпотезу про необхідність трансформації методів соціальної роботи від пасивного очікування запитів до активного інформування та залучення молоді.

4. На основі отриманих результатів було теоретично обґрунтовано та розроблено комплексну програму «Молодь у дії: підтримка, розвиток,

інтеграція», яка має на меті підвищення рівня соціальної адаптації [10, 34] через розвиток життєвих навичок та активізацію громадської участі. Програма охоплює ключові сфери життєдіяльності молодой людини: від психологічної саморегуляції та медіаграмотності [17] до професійної орієнтації та волонтерства. Запропонований механізм впровадження програми базується на принципах міжсекторної взаємодії, що передбачає об'єднання зусиль органів місцевого самоврядування, соціальних служб, молодіжних центрів та громадського сектору.

4. Практичне значення роботи полягає у створенні готового інструментарію, який може бути адаптований до специфіки різних типів територіальних громад. Реалізація запропонованих заходів сприятиме не лише мінімізації соціальних ризиків, а й посиленню суб'єктності молоді, що є стратегічно важливим для сталого розвитку громад [40] та відновлення соціального капіталу в умовах сучасних викликів. Таким чином, розроблена програма соціальної роботи виступає дієвим механізмом наближення соціальних послуг до потреб молодой людини та створення сприятливого середовища для її самореалізації в межах територіальної громади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 14.04.2026).
2. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> (дата звернення: 14.04.2026).
3. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27.04.2021 № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20> (дата звернення: 14.04.2026).
4. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 14.04.2026).
5. Стан дітей та молоді в Україні в умовах війни. Київ : UNICEF Україна, 2024. URL: UNICEF Україна (дата звернення: 14.04.2026).
6. Профорієнтація молоді: сучасні підходи : метод. матеріали. Київ : Державна служба зайнятості України, 2023. URL: Державна служба зайнятості України (дата звернення: 14.04.2026).
7. Роль молоді у формуванні молодіжної політики в Україні: виклики та можливості [Електронний ресурс]. URL: https://ela.kpi.ua/items/a384e1ef-fca3-46b6-9995-4948704ee64f?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 14.04.2026).
8. Рекомендації щодо організації та діяльності молодіжних центрів в Україні [Електронний ресурс] / Міністерство молоді та спорту України. URL: <https://mms.gov.ua/storage/app/uploads/public/61b/30e/3c7/61b30e3c787c3118722946.pdf> (дата звернення: 14.04.2026).
9. Семигіна Т. В. Сучасна соціальна робота. Київ : Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с. URL: Електронна бібліотека ЧДТУ. URL: https://elib.chdtu.edu.ua/e-books/4291?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 14.04.2026).
10. Методичні рекомендації щодо організації функціонування молодіжного центру / простору [Електронний ресурс]. Київ : Всеукраїнський молодіжний центр, 2024. 92 с. URL: <https://auyc.org.ua/wp-content/uploads/2024/06/metodychni-rekomendatsii-2.pdf> (дата звернення: 14.04.2026).
11. Романова Н. Ф. Формування ринку соціальних послуг на сучасному етапі в Україні [Електронний ресурс] // *Innovative processes in education : collective monograph*. Lodz : AMEET Sp. z o.o., 2017. С. 183–198. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/12782> (дата звернення: 14.04.2026).
12. Громада, дружня до дітей та молоді : навч. посіб. [Електронний ресурс] / Представництво UNICEF в Україні. Київ, 2018. URL:

https://www.unicef.org/ukraine/reports/CCF_manual?utm_source=chatgpt.com
(дата звернення: 14.04.2026).

13. Розвиток молодіжної політики в умовах воєнного стану (на прикладі Черкаської області) [Електронний ресурс]. URL: <https://er.chdtu.edu.ua/handle/ChSTU/9199> (дата звернення: 14.04.2026).

14. **Дослідження особливостей соціальної адаптації молоді України в умовах сьогодення** [Електронний ресурс] / Т. Перепелюк, Н. Гриньова. *Психологічний журнал*, 2025. № 14. С. 146–154. URL: <https://psyj.udpu.edu.ua/article/view/328874> (дата звернення: 27.04.2026). Стандарти якості молодіжної роботи: європейський та український контекст. Київ, 2023. 110 с.

15. Програма економічного і соціального розвитку Голосіївського району міста Києва на 2025–2026 роки [Електронний ресурс] / Голосіївська районна в місті Києві державна адміністрація. URL: <https://data.gov.ua/dataset/528f3110-adb8-425b-a165-1f28c110cd92> (дата звернення: 14.04.2026).

16. Методики психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах війни : практичний посібник [Електронний ресурс] / В. Г. Панок та ін. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2023. 212 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1JY6K0ZhOEakqbamTz3fQXTHngTzp7WEp/view> (дата звернення: 14.04.2026).

17. Петрочко Ж. В., Карпенко О. Г., Лютий В. П. Соціальна активність особистості у територіальній громаді [Електронний ресурс] // *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2024. № 2. С. 80–86. URL: <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10737> (дата звернення: 27.04.2026).

18. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2402-14> (дата звернення: 14.04.2026).

19. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18> (дата звернення: 14.04.2026).

20. Деякі питання організації надання соціальних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 587. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF> (дата звернення: 14.04.2026).

21. Державний стандарт соціальної послуги соціальної адаптації : наказ Міністерства соціальної політики України від 18.05.2015 № 514. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0665-15> (дата звернення: 14.04.2026).

22. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги консультування : наказ Міністерства соціальної політики України від 02.07.2015 № 678. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0866-15> (дата звернення: 14.04.2026).

23. Модель участі молоді [Електронний ресурс] / UNICEF. 2019. URL: <https://lnk.ua/9l9NBfCrt> (дата звернення: 14.04.2026).

24. Життєстійкість та стресостійкість у кризових умовах [Електронний ресурс] / Prometheus. URL: https://prometheus.org.ua/course/course-v1:Prometheus+RESILIENCE101+2022_T3 (дата звернення: 14.04.2026)

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета розроблена з метою збору первинної інформації про потреби молоді та використана у процесі емпіричного дослідження, результати якого представлені у другому розділі дипломної роботи.

Мета: визначення проблем та потреб молоді для розроблення програми соціальної роботи з молоддю в умовах децентралізації, спрямованої на підвищення соціальної адаптації, розвиток життєвих навичок, профілактику соціальних ризиків і посилення участі молоді в житті громади.

Завдання анкетування:

- 1) визначити основні соціальні проблеми та потреби молоді в територіальних громадах;
- 2) дослідити рівень соціальної адаптації та життєвих навичок молодих людей;
- 3) виявити чинники та прояви соціальних ризиків у молодіжному середовищі;
- 4) оцінити рівень участі молоді в житті громади та громадській активності;
- 5) з'ясувати потребу молоді у соціальних, освітніх і консультативних послугах;
- 6) отримати інформацію для розроблення ефективної програми соціальної роботи з молоддю в умовах децентралізації.

Цільова група: молодь віком від 16 до 25 років.

Тип вибірки: стихійна.

Інструкція: кожен респондент має обрати варіант відповіді в запитанні або надати свій варіант (у разі відкритого питання). Анкету заповнюють через google-форму або в друкованому вигляді, вона є анонімною.

Анкета первинного оцінювання потреб молоді

1. Вкажіть ваш вік

☐	16 років
☐	17 років

	18 років
	19 років
	20 років
	21 рік
	22 роки
	23 роки
	24 роки
	25 років

2. Вкажіть вашу стать

	Чоловіча
	Жіноча
	Не бажаю ідентифікувати себе

3. Вкажіть територіальну громаду, де ви проживаєте

	Львівська ТГ (Львівська область)
	Дрогобицька ТГ (Львівська область)
	Ужгородська ТГ (Закарпатська область)
	Калуська ТГ (Івано-Франківська область)
	Чортківська ТГ (Тернопільська область)
	Вінницька ТГ (Вінницька область)
	Кам'янець-Подільська ТГ (Хмельницька область)
	Кропивницька ТГ (Кіровоградська область)
	Луцька ТГ (Волинська область)
	Коростеньська ТГ (Житомирська область)
	Кременчуцька ТГ (Полтавська область)
	Бучанська ТГ (Київська область)
	Васильківська ТГ (Київська область)
	Яготинська ТГ (Київська область)
	Інше

4. В якій області ви проживаєте зараз?

	Вінницька
	Волинська
	Дніпропетровська
	Донецька
	Житомирська
	Закарпатська
	Запорізька
	Івано-Франківська
	Київська
	Кіровоградська

	Луганська
	Львівська
	Миколаївська
	Одеська
	Полтавська
	Рівненська
	Сумська
	Тернопільська
	Харківська
	Херсонська
	Хмельницька
	Черкаська
	Чернівецька
	Чернігівська
	АР Крим

5. Наскільки комфортно Ви почуваетесь у громаді? (де 1 – зовсім некомфортно, а 5 – максимально комфортно)

	1
	2
	3
	4
	5

6. Яка тема для вас найбільш актуальна?

	Спілкування
	Стрес
	Навчання
	Робота
	Конфлікти
	Безпека
	Волонтерство
	Інше

7. Чи знаєте ви, куди можна звернутися по соціальну або психологічну підтримку?

	Так
	Ні
	Частково

8. Які бар'єри заважають вам брати участь у заходах громади?

9. Яких навичок ви хотіли б набути під час програми?

10. Чи потрібна вам індивідуальна консультація фахівця?

	Так
	Ні
	Не впевнений/не впевнена

Форма для оцінки результатів програми

Форма використовується для оцінки ефективності програми після її завершення.

Форма підсумкового відгуку учасника програми

1. Які заняття були для Вас найкориснішими?
2. Які навички Ви почали використовувати у повсякденному житті?
3. Чи стало Вам зрозуміліше, куди звертатися по допомогу?
4. Що варто змінити у наступному циклі програми?
5. Чи готові Ви брати участь у молодіжних ініціативах громади?

Запропонована програма занять розроблена відповідно до результатів дослідження та спрямована на розвиток соціальних, комунікативних і адаптаційних навичок молоді.

Програма занять «Молодь у громаді: підтримка, адаптація, участь»

Наведені нижче плани занять конкретизують зміст програми та можуть бути використані фахівцем соціальної роботи як робочий інструмент. Кожне заняття розраховане на 90 хвилин і може бути адаптоване залежно від віку учасників, кількості групи, безпекової ситуації та доступних ресурсів громади. Усі вправи проводяться з дотриманням принципів добровільності, поваги, конфіденційності та недискримінації.

Заняття 1. Безпечний простір і знайомство

Мета заняття: створити довірливу атмосферу, узгодити правила групи, зібрати очікування та провести первинну самооцінку потреб.

Матеріали: фліпчарт або дошка, маркери, стікери, роздруковані форми для вправ, ручки, за можливості – мультимедійний екран або ноутбук. У разі онлайн-формату використовуються спільні дошки, чат і короткі опитування.

Структура заняття: вступ і налаштування групи – 10 хвилин; основний інформаційний блок – 15 хвилин; практичні вправи – 45 хвилин; обговорення і рефлексія – 15 хвилин; підсумок та домашнє міні-завдання – 5 хвилин.

Ключові вправи: вправа «Моє ім'я і ресурс»; обговорення правил групи; анкета очікувань; вправа «Коло підтримки».

Роль фахівця полягає не в читанні лекції, а у фасилітації процесу, підтримці безпечної атмосфери, уважному реагуванні на емоційний стан

учасників і за потреби індивідуальному перенаправленні до психолога, соціального працівника або іншого спеціаліста.

Очікуваний результат: учасники розуміють мету програми, знають правила безпеки, можуть назвати власні очікування і один ресурс підтримки.

Заняття 2. Комунікація і взаємодія

Мета заняття: розвинути навички активного слухання, конструктивного висловлення думок і безпечного зворотного зв'язку.

Матеріали: фліпчарт або дошка, маркери, стікери, роздруковані форми для вправ, ручки, за можливості – мультимедійний екран або ноутбук. У разі онлайн-формату використовуються спільні дошки, чат і короткі опитування.

Структура заняття: вступ і налаштування групи – 10 хвилин; основний інформаційний блок – 15 хвилин; практичні вправи – 45 хвилин; обговорення і рефлексія – 15 хвилин; підсумок та домашнє міні-завдання – 5 хвилин.

Ключові вправи: мінілекція про бар'єри комунікації; парна вправа «Слухати, щоб зрозуміти»; рольові ситуації з Я-повідомленнями; рефлексія.

Роль фахівця полягає не в читанні лекції, а у фасилітації процесу, підтримці безпечної атмосфери, уважному реагуванні на емоційний стан учасників і за потреби індивідуальному перенаправленні до психолога, соціального працівника або іншого спеціаліста.

Очікуваний результат: учасники застосовують активне слухання, розрізняють оцінювання і опис факту, тренують ненасильницьке висловлення позиції.

Заняття 3. Емоції, стрес і саморегуляція

Мета заняття: навчити учасників розпізнавати емоції, помічати ознаки стресу і використовувати прості техніки самодопомоги.

Матеріали: фліпчарт або дошка, маркери, стікери, роздруковані форми для вправ, ручки, за можливості – мультимедійний екран або ноутбук. У разі онлайн-формату використовуються спільні дошки, чат і короткі опитування.

Структура заняття: вступ і налаштування групи – 10 хвилин; основний інформаційний блок – 15 хвилин; практичні вправи – 45 хвилин; обговорення і рефлексія – 15 хвилин; підсумок та домашнє міні-завдання – 5 хвилин.

Ключові вправи: шкала емоцій; обговорення стресових ситуацій; техніка заземлення 5-4-3-2-1; план особистої самопідтримки.

Роль фахівця полягає не в читанні лекції, а у фасилітації процесу, підтримці безпечної атмосфери, уважному реагуванні на емоційний стан учасників і за потреби індивідуальному перенаправленні до психолога, соціального працівника або іншого спеціаліста.

Очікуваний результат: учасники знають базові техніки саморегуляції і можуть визначити, коли потрібно звертатися по професійну допомогу.

Заняття 4. Конфлікти і межі

Мета заняття: сформувати навички аналізу конфлікту, визначення власних меж і пошуку безпечного способу вирішення суперечностей.

Матеріали: фліпчарт або дошка, маркери, стікери, роздруковані форми для вправ, ручки, за можливості – мультимедійний екран або ноутбук. У разі онлайн-формату використовуються спільні дошки, чат і короткі опитування.

Структура заняття: вступ і налаштування групи – 10 хвилин; основний інформаційний блок – 15 хвилин; практичні вправи – 45 хвилин; обговорення і рефлексія – 15 хвилин; підсумок та домашнє міні-завдання – 5 хвилин.

Ключові вправи: карта конфлікту; рольові ігри; вправа «Мої межі»; алгоритм розмови в конфлікті.

Роль фахівця полягає не в читанні лекції, а у фасилітації процесу, підтримці безпечної атмосфери, уважному реагуванні на емоційний стан

учасників і за потреби індивідуальному перенаправленні до психолога, соціального працівника або іншого спеціаліста.

Очікуваний результат: учасники розуміють причини конфліктів, пробують алгоритм конструктивної розмови, вчаться поважати межі інших.

Заняття 5. Майбутнє, освіта і зайнятість

Мета заняття: допомогти учасникам визначити короткострокові цілі, ресурси і можливі кроки професійного самовизначення.

Матеріали: фліпчарт або дошка, маркери, стікери, роздруковані форми для вправ, ручки, за можливості – мультимедійний екран або ноутбук. У разі онлайн-формату використовуються спільні дошки, чат і короткі опитування.

Структура заняття: вступ і налаштування групи – 10 хвилин; основний інформаційний блок – 15 хвилин; практичні вправи – 45 хвилин; обговорення і рефлексія – 15 хвилин; підсумок та домашнє міні-завдання – 5 хвилин.

Ключові вправи: вправа «Мої сильні сторони»; карта можливостей громади; SMART-ціль; інформаційний блок про зайнятість і навчання.

Роль фахівця полягає не в читанні лекції, а у фасилітації процесу, підтримці безпечної атмосфери, уважному реагуванні на емоційний стан учасників і за потреби індивідуальному перенаправленні до психолога, соціального працівника або іншого спеціаліста.

Очікуваний результат: учасники формулюють одну реалістичну ціль і визначають перший крок для її досягнення.

Заняття 6. Безпечна поведінка і медіаграмотність

Мета заняття: підвищити рівень обізнаності про цифрові ризики, дезінформацію, кібербулінг і ризиковану поведінку.

Матеріали: фліпчарт або дошка, маркери, стікери, роздруковані форми для вправ, ручки, за можливості – мультимедійний екран або ноутбук. У разі онлайн-формату використовуються спільні дошки, чат і короткі опитування.

Структура заняття: вступ і налаштування групи – 10 хвилин; основний інформаційний блок – 15 хвилин; практичні вправи – 45 хвилин; обговорення і рефлексія – 15 хвилин; підсумок та домашнє міні-завдання – 5 хвилин.

Ключові вправи: аналіз інформаційних повідомлень; вправа «Червоні прапорці онлайн»; ситуації кібербулінгу; план безпечної поведінки.

Роль фахівця полягає не в читанні лекції, а у фасилітації процесу, підтримці безпечної атмосфери, уважному реагуванні на емоційний стан учасників і за потреби індивідуальному перенаправленні до психолога, соціального працівника або іншого спеціаліста.

Очікуваний результат: учасники розрізняють ознаки небезпечних ситуацій, знають алгоритм звернення по допомогу та правила безпечної онлайн-поведінки.

Заняття 7. Ресурси громади і маршрут допомоги

Мета заняття: ознайомити молодь із місцевими ресурсами та навчити будувати маршрут звернення по підтримку.

Матеріали: фліпчарт або дошка, маркери, стікери, роздруковані форми для вправ, ручки, за можливості – мультимедійний екран або ноутбук. У разі онлайн-формату використовуються спільні дошки, чат і короткі опитування.

Структура заняття: вступ і налаштування групи – 10 хвилин; основний інформаційний блок – 15 хвилин; практичні вправи – 45 хвилин; обговорення і рефлексія – 15 хвилин; підсумок та домашнє міні-завдання – 5 хвилин.

Ключові вправи: карта ресурсів громади; робота в малих групах; ситуаційні задачі «Куди звернутися?»; створення особистого маршруту підтримки.

Роль фахівця полягає не в читанні лекції, а у фасилітації процесу, підтримці безпечної атмосфери, уважному реагуванні на емоційний стан учасників і за потреби індивідуальному перенаправленні до психолога, соціального працівника або іншого спеціаліста.

Очікуваний результат: учасники можуть назвати щонайменше три ресурси громади і пояснити, у яких ситуаціях до них звертатися.

Заняття 8. Молодіжна ініціатива і підсумкова рефлексія

Мета заняття: закріпити досвід участі, спланувати мініініціативу і провести підсумкову оцінку змін.

Матеріали: фліпчарт або дошка, маркери, стікери, роздруковані форми для вправ, ручки, за можливості – мультимедійний екран або ноутбук. У разі онлайн-формату використовуються спільні дошки, чат і короткі опитування.

Структура заняття: вступ і налаштування групи – 10 хвилин; основний інформаційний блок – 15 хвилин; практичні вправи – 45 хвилин; обговорення і рефлексія – 15 хвилин; підсумок та домашнє міні-завдання – 5 хвилин.

Ключові вправи: мозковий штурм ідей; планування мініпроєкту; презентація планів; підсумкова анкета і коло зворотного зв'язку.

Роль фахівця полягає не в читанні лекції, а у фасилітації процесу, підтримці безпечної атмосфери, уважному реагуванні на емоційний стан учасників і за потреби індивідуальному перенаправленні до психолога, соціального працівника або іншого спеціаліста.

Очікуваний результат: учасники отримують досвід спільного планування, презентують ідею та оцінюють власні зміни.